

Vztah otce a dcery

- **Komunikační problémy**
- **Otec v mnoha rolích**
- **Rady rodičům**
- **Jak o vztah pečovat**
- **Nezvládnuté hry v rodině**

Tomáš Novák

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Motto:

MUDr. Rudolf Kampf, obvodní lékař v Hroznové Lhotě byl ve své době, zhruba kolem roku 1896, moderní a úspěšný muž. Ocenil jej i sám císař. Udělil mu medaili za zvládnutí epidemie cholery v okolí místa působitě. Ještě coby svobodná, mu v ordinaci pomáhala dcera Apoléna. Byla to dosti těžká a nebezpečná práce. Obvodní lékař tehdy dělával skutečně veškerou medicínu, neb do nemocnice bylo povozem daleko. Navíc nebylo zvykem tam jezdit. Otec dceři na povzbuzení, ale i jako dezinfekci nabízel své cigarety. Kouřil tzv. egyptky, silné cigarety bez filtru. O zdravotním riziku se ještě nic nevědělo. Dcera si tehdy na egyptky zvykla. V pozdějších letech se Apoléna mnohokrát pokusila přestat kouřit, a to bez úspěchu. Nic nepomohlo, že si její nekuřáctví přál i její manžel, muž, pro něhož jinak učinila ráda vždy vše. Nutno ovšem dodat, že otec a mnoho let po něm i jeho dcera zemřeli takřka devadesátiletí.

(Příběh, tradovaný coby rodinné stříbro o otci a dceři v roce raz dva aneb ovlivnění tátou může být různé...)

„Kdykoliv se mne kdokoliv zeptá, kdo je můj životní vzor, tak neodpovídám jako spousta lidí: Jaromír Jágr, Komenský nebo Helena Vondráčková. Já hrdě odpovídám: Můj táta... A jsem pyšná, že to mohu říci. A ať si říká, kdo chce, co chce, i já ve svém partnerovi hledám kus tatkovy osobnosti...“

(Dvacetiletá vysokoškolačka roku 2008 v seminární práci „Dopis mému otci“)

„Můj otec je inteligentní muž s darem černého humoru. Jeho funkce živitele rodiny je nesporná. Co se týče výchovy či dobrých vztahů v rámci rodiny je bohužel nepoužitelný.“

(Spolužačka výše jmenované v seminární práci „Dopis mému otci“)

PhDr. Tomáš Novák
Blanka Dvořáčková

VZTAH OTCE A DCERY

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
www.grada.cz
jako svou 3746. publikaci

Odpovědná redaktorka Jana Maršálková
Sazba a zlom Martina Hukalová
Počet stran 128
Vydání 1., 2009

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2009
Cover Photo © profimedia.cz

ISBN 978-80-247-2078-4 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-6540-2 (elektronická verze ve formátu PDF)
© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

ÚVODEM	7
1. VIZITKA A SCÉNÁŘ „PRVNÍHO MUŽE“	13
Otec v roli hodně zaměstnaného muže	15
Otec v roli velkého kritika	15
Otec v roli malého velkého kritika	16
Otec v roli pasivní	17
Otec v roli cizince	17
Otec v roli ideálu	18
Otec v roli osudového muže	20
Když otec vezme osudovou roli do svých rukou	21
2. JÍZDNÍ ŘÁD NEJEN PRO OTCE.	23
Jsem v pohodě.	24
Otcovská autorita – mýtus, nebo realita?	27
Prababička a pradědeček mohou za všechno?	29
Co k tomu dodat po půl století?	31
3. JAK SI LIDÉ TAKÉ HRAJÍ.	33
Typický hráč	38
G rovnice – průvodce hrou	39
A co děti?	39
Tři roviny rolí otce dcery	40
Pověz mi, zrcadlo, jakou kdo má roli!	42
Co se hrami?	71
Adié, dramatický trojúhelníku	73
4. ODVRÁCENÁ TVÁŘ NEZVLÁDNUÝCH HER V RODINĚ	75
Ty idiote, blbče, tupče, krávo!	77
Týrání nejsou jen rány a nadávky	78
Nenápadné trápení aneb O jedné iluzi.	86

5. TAHY MEZI VZTAHY	91
6. PÁNOVÉ A DÁMY, NEZNĚLO VÁM V UŠÍCH?	105
7. KDYŽ SE SYSTÉM POLÁME...	107
Zdánlivá maličkost	111
Test: Jaké máte sebevědomí?.	112
Moje „soupeřka“ je o 31 let mladší.	120
ZÁVĚREM	123
PŘEČTĚTE SI	125

Úvodem

Na počátku byl „projekt rodina“. Začal jsem psát tématem poradenským, a tudíž i publicisticky nejděčnějším – *Jak se domluvit s tchyní*. Poté jsem v nakladatelství Grada psal o sourozencích, dále o matkách a dcerách, se spolu-autorkou i o matkách a synech, jakož i o otcích a synech. Recenzentka časopisu Psychologie dnes se zeptala, zda seriál nebude zakončen tématem „*Dědeček a vnoučata*“. Což o to, bylo by to lákavé. V Gradě ale roku 1997 vyšla vynikající kniha Zdeňka Matějčka a Zdeňka Dytrycha *Radosti a strasti prarodičů aneb Když máme vnoučata*. Jinak, a hlavně lépe bychom dané téma napsat nedokázali.

Teprve nyní, coby poslední z daného projektu, přichází na řadu téma „otec a dcera“. Jde o završení odborného zájmu, jehož prvním osobním výstupem byl časopisecký text *Nové rysy role otce* (Novák, T., Čs. pediatrie, 43, 1988, č. 10, 625–626). V něm je mimo jiné citován i názor polské psycholožky K. Neugebauerové, která se obává, zda zájem otce o dítě, a o dceru zvláště, není v některých případech jen zástěrkou umožňující trestat matku na emocionální rovině. Prosadit se vůči ní jako rozumnější pán tvorstva. Mementem této snahy a pravým opakem nových rysů v otcovské roli je tamtéž citovaný povzdech humoristy: „*Dnešní pán rozumný je tuňťa. Buď fňuká a polyká prášky, nebo huláká po hospodách.*“ Ze zmíněného článku ještě jednu citaci, a to názoru gynekologa D. Kvíze. Ten se před jednadvaceti lety ptal: „*Není příliš mnoho příslušníků dnešní generace mladých mužů-otců determinováno svým drsně nedbalým životním stylem, těmi pivnicemi s jejich plytkými tlachy, těmi řvavými vášněmi na tribunách stadionů, než aby třeba i přítomnost při porodu jejich dítěte mohla nějak významně pozměnit jejich generační indolenci a zušlechtit nějak jejich pro ně už typickou emocionální letargii?*“ Tato řečnická otázka byla položena přesně v době, kdy se narodily dívky, které v roce 2008 napsaly své dopisy otci, s nimiž v textu pracujeme.

Existence svátků a jejich akceptace mezi lidmi sama o sobě příliš informací neposkytuje. Fakt ovšem je, že v onom osmdesátém osmém byl u nás Den matek svátkem zapomenutým, o Dni otců nikdo neuvažoval a MDŽ byl ironicky přezdíván „mužů den žádoucí“. To pro směr nejapných frází, trapných dáreků, a poté bujarých oslav pro muže a nevázané ženy. V internetové anketě ze dne 11. května 2008 odpovědělo 3 705 respondentů kladně na otázku, zda vedle Dne matek slavit i Den otců. Záporně na dotaz odpovědělo pouhých 1 476 respondentů.

Spojení otce a dcery je značně osudové, pro život podstatné, ale do jisté míry i dnes na okraji zájmu. Téma vyžaduje objektivitu a je nutné na ně hledět jak z pohledu muže, tak ženy. Také proto jsem požádal o pomoc spoluautorku. I ona měla tatínka. Nicméně těžiště zkušeností, které v dané sféře získala, vyplývá z její praxe coby porodní asistentky. Již v raných fázích vztahu je zřejmé, že:

*Každý muž chce syna, ale touží po dceři.
Otec je prvním mužem v životě dcery a dcera je poslední ženou,
kterou dokáže ovlivnit.*

Tolik rčení neznámých autorů, kterým nelze upřít bystrý pohled na situaci, nepostrádající prvků paradoxu. V časech, v nichž se příliš nedaří trvale využitelným vzorům mužského chování, to otcové obecně nemají lehké. Zhruba každý druhý, při notném optimismu každý třetí z nich, nezažil u svých rodičů bezproblémový obraz partnerství a výchovné spolupráce. Pokud jim osud nenabídl život s mladší sestrou, nemají mnohdy o specifiku výchovy dívek ponětí.

Paradoxní situace otců vynikne i při letmém pročtení článků nebo knih o výchově vydaných v posledním desetiletí. Na jedné straně je zdůrazňována důležitost angažovanosti otce jako mužského vzoru, obvyklý je povzdech nad příliš feminizovanou výchovou. Ten může v citlivé duši vyvolat představu o jisté méněcennosti výchovy dítěte ženami. Na straně druhé je hlavní směr osvětových a odborných informací jednoznačně centrován k matce. Pokud by se některý převážně či jen spíše mužský časopis, čímž nemyslíme periodikum pornografické, hodlal nesmazatelně zapsat do dějin české žurnalistiky, má

šanci. Stačí uveřejnit článek o výchově zejména malého dítěte. Ve srovnatelně převážně ženském časopise by obdobný text nebyl žádnou novinkou.

Otec se má o výchovu zajímat coby o doplněk, neboť tím dítětu předvede, jak se chová řádný muž. Ne tedy proto, že kontakt s dítětem obohacuje obě pohlaví a přináší nové kvality partnerskému vztahu. A nejen to. Ludmila Trapková a Vladislav Chvála, autoři učebnice *Rodinná terapie psychosociálních poruch* (Praha, Portál 2004) publikovali v MFD 26. dubna 2008 rozsáhlý článek *Děti s ďábelským věnem*. Zmíněným „věnem“ rozumí se vyrůstání v rodině bez otce, jakož i „smazávání rozdílů mezi otcovstvím a mateřstvím“. Jako jeden z odstrašujících příkladů uvádějí „diskusi o zákonu, podle něhož by napříště ženy mohly získat dítě cestou asistované reprodukce, aniž by měly partnera, který by se přihlásil k otcovství...“ Nesdílíme takto vyhraněný přístup a termín „ďábelské věno“ nám připadá poněkud nadsazený, leč nad názory skutečně špičkových odborníků nelze jen tak mávnout rukou.

Existují specializované časopisy zabývající se péčí a výchovou dětí předškolního věku, jež jsou určené matkám. Občas se v nich objeví článek typu „*Dejte šanci také tatínkům!*“ Přesto je ovšem táta na okraji zájmu. I klasik české dětské psychologie Z. Matějček nestaví ženy a muže vedle sebe, byť píše: „*Mateřské chování vůči dítěti není omezeno pouze na biologické matky, nýbrž jde o univerzální chování všech lidí. Také otcové, jiní muži, a dokonce již děti v pozdním školním věku jsou schopni tohoto typicky mateřského chování...*“ Lze se zeptat proč „mateřské“, když je to chování rodičovské. Vždyť v roce 2008 se na plný úvazek o dítě stará 1,4 % mužů na rodičovské dovolené. Profesor Matějček by zřejmě dodal, že pouze o průkopníky. I tito vzácní mužové bývají pod dozorem a působí obvykle doma pouze na částečný úvazek. Maminky i babičky mají oproti otcům poněkud zbytnělé pečovatelské a ochranné vlohy. I když chodí do zaměstnání a na rodičovské dovolené je táta, věnují se dítěti výrazně víc, než jak činí v opačném případě muži. V době, kdy jsou doma oba rodiče, otcové spíše podporují zvědavost, tvořivost a odvalu.

A je zde zase paradox. Je-li třeba zajistit docházku dítěte do různých kroužků, tj. jeho odvoz z domova na místo a po ukončení návrat domů, zajišťují to výrazně častěji matky. A to kroužky zcela jistě podporují výše zmíněné kvality – zvědavost, tvořivost a odvalu.

Zapojení otce do péče o dítě naráží i na konzervativní okolí. Ve výzkumech veřejného mínění se zhruba dvě třetiny tázaných domnívá, že muž má rodinu živit a žena pečovat o děti. O „otcovských kvótách“, tj. o části rodičovské dovolené vyhrazené pouze mužům, se u nás ani nemluví. Návrh patřičného ministerstva, odsouhlasený ekonomickými ministry – týden mateřské dovolené pro muže – je sice reálný, ale více než symbolický. Málo prostoru u nás dostávají zahraniční výzkumy ukazující, že muži v domácnosti bývají se svojí rolí spokojeni. To platí i ve srovnání s jinými dospělými muži. V otcovské roli výrazně roste jejich sebedůvěra, dále jsou vůči dětem více empatičtí než jiní muži. Typickým výsledkem je i snížení konformity v otázce tradičních mužských rolí.

Praxe v tuzemsku, zdá se, poněkud pokulhává za teorií. Klasické výzkumy Michaela Lamba a Johna Bowlbyho inspirovaly v poslední čtvrtině minulého století mnoho vědců. Potvrdily se hypotézy o nezastupitelnosti otce při formování osobnosti dítěte a stejně tak o nebezpečích, přinášejících jeho nepřítomnost. Je trochu paradox moderní doby, že zjištění, jež dále citujeme, vešly do obecného povědomí zřejmě nejvíce v souvislosti s *Revolucí v porozvodové péči o děti*, což je titul knihy R. A. Warshaka bojující za stejná práva otců na dítě, jako jsou práva matek. Tedy ne v důsledku slunné pohody, ale jejího pravého opaku – rozvodového boje. Nechme ho ale stranou.

To, co děti od narození opravdu potřebují, je pocit jistoty ve vztazích ke „svým“ lidem. Jsou schopny navázat úzký kontakt s oběma rodiči, respektive s lidmi, jež se o ně rodičovsky starají, lhostejno, zda jde o muže nebo ženu. Má to ovšem háček, či spíše podmínku. Člověk poskytující kýženou jistotu musí být ve správný čas na pravém místě a vnímat i rozumět signálům dítěte. Pak již nic nestojí v cestě vytvoření „OK životního pocitu“. Pocitu, že svět je místo bezpečné a veskrze v pořádku a na „mé“ lidi se lze spolehnout. Na věci nic nemění rozdíly v interakci zaznamenávané v kontaktu s miminkem u mužů a u žen. Typickým argumentem R. A. Warshaka je zde již naznačené zjištění o tom, že matky mívají sklon maličkého potomka spíše chránit a pečovat o něj. Otcové více rozvíjejí jeho hru, aktivitu a tvořivost.

Mistry umění překládat miminkovské esperanto bývají matky, kterým opravdu obvykle nečiní problém rozpoznat, co dítě potřebuje, a jeho potřeby uspokojit (viz např. Novák, T., Dvořáčková, B.: *Vztah matky a syna*).

Praha, Grada 2008). Leč pozor, tuto schopnost mají i otcové. A nejen oni. Profesor Matějček prokázal, že rodičovské chování je zcela dostupné i chlapcům, panicům staršího školního věku. O adolescentech ani nemluvě. Otec může kladně ovlivňovat intelektuální i citový rozvoj svých potomků, jakož také jejich motivaci ke vzdělání. Platí to jak ve vztahu k synům, tak i k dcerám. Do jisté míry to někdy výslovně, jindy spíše mezi řádky, potvrzují „dopisy otcí“ studentek filozofické fakulty, z nichž bude v této knize čerpáno. Otec projevující o potomka přiměřený zájem usnadňuje posléze i osamostatnění dítěte. Bezpečný, akceptující, a přitom na matce nezávislý vztah matku nijak v očích dětí nedegraduje. Činí je ale samostatnějšími. Náznaky toho, jak důležitý je otcovský model při volbě partnera dívky, se také objevují v citovných dopisech. Namátkou z jednoho dopisu studentky:

V osobním kontaktu se starším nebo pro mě nějak významným mužem jsem hrozně nervózní. Stydím se a nevím vlastně proč. Nevadí mi znemožnit se před ženou-učitelkou, ale před mužem se začnu bát. Bojím se, že ho zklamu. Nerozumím tomu. Jenom, táto, vím, že se i tobě stydím něco říkat, že ti máma musí hodně věcí „tlumočit“. Neumím k tobě najít cestu, tati. Moc toho o mně nevíš. Jaké mám sny, co mne oslovuje, jaké mám starosti, koho mám a nemám ráda. Už zase pláču a měla bych plakat nad sebou. Nevím, jak to změnit. Závídím každé dceři a otcí, když jdou spolu třeba po městě a povídají si...

Slovy odborného textu – v péči a výchově dítěte angažovaný, citově bohatý a empatický otec, schopný své pocity projevit, přispívá ke psychické vyrovnanosti a stabilitě dítěte.

Tato kniha nepřináší hotové návody na řešení výchovných situací. Vychází z toho, že pro dívku je otec prvním mužem v jejím životě. Je to člověk, který na velmi dlouhou dobu, nezdídko i trvale, ovlivní její vztah k silnějšímu pohlaví. Pokud se přes všechny pubertální peripetie dokáže dcera osamostatnit, je s tátou spojena přinejmenším dědičností. Tohoto spojení se nezbaví. Jeho důsledky bude nacházet i ve svých dětech, vnucích či pravnučích.

Není pravda, že dnešní děti jsou tyraní a jde jim jen o módní zábavu a peníze. Nezisková organizace Gender studies oslovila v květnu 2008 po internetu

více než 1 500 osob ve věku od 15 do 30 let. Mimo jiné zjišťovala, co je pro dotyčné nejdůležitější. Na prvním místě se umístil vztah k rodičům a sourozencům...

Těžiště knihy, kterou držíte v ruce, spočívá v rozhovorech a jiných informacích od těch, kteří si vztahem otce a dcery prošli, a to v dobrém i zlém. V každé z publikací celého rodinného projektu se zabýváme některým z problémů dotýkajícím se rodičů a dětí bez ohledu na gender aspekty. Zde jde o týrání dítěte. Dále pak o transakčně analytický přístup k mezilidským hrám, které se vyskytují mimo jiné i mezi dětmi a rodiči. Volba obou zmíněných nápadů vyplynula z logiky textu. Vzájemná souvislost jejich zařazení je náhodná. I když, kdo ví... Mezilidskými hrami lze přinejmenším psychicky týrat jak děti, tak i rodiče. Mimořádně dobře lze těmito hrami týrat i bezdětné (viz podrobněji Gabriel, Z., Novák, T.: *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha, Grada 2008). Platí to i naopak. Týrání může mít charakter těžko prokazatelné, patologické, debaklové hry.

Kdybych si coby psycholog tvořil knihovničku nejpotřebnějších odborných knih, dejme tomu v rozsahu deseti kusů, pak do ní určitě zařadím „bibli her“ *Jak si lidé hrají* od Erica Berneho. Dokázat je identifikovat jak u sebe, tak u druhých by měl skutečně každý. Pomůže mu to nesednout na lep v rámci různých komunikačních pastí. Navíc to může přispět ke zvýšení počtu symbolických pohlazení v mezilidských vztazích.

Projekt „rodina – rodiče – děti – sourozenci“ tvoří sice volně spjatý, ale přece jen jeden celek. I proto najde čtenář některé psychoanalyticky orientované úvahy, jež mají obecnější platnost, v textu věnovaném matce a synovi a ne zde. Žádná z knížek se nesnaží poskytovat laciné recepty typu: „Jednotnost, důslednost, přiměřené nároky a projevy citů, to je základ zdravé výchovy.“ Ne že by to nemohla být pravda. Jen platí: „Všechny dobré zásady již byly mnohokrát popsány, nyní zbývá maličkost – uskutečnit je!“ Na onu „maličkost“ jednoduché recepty nejsou. Knihy chtějí inspirovat spíše k zamyšlení.

Vizitka a scénář „prvního muže“

1

Představa o tom, k čemu by měla směřovat mateřská výchova dcery, bývá mezi různými lidmi poměrně shodná. Měla by jí předat a naučit vše, aby z ní jednou vyrostla správná žena. Neméně jasné jsou představy o tom, kam by měla směřovat otcovská výchova syna. Správný a řádný chlap, to je vpravdě úkol výchovy muže. Pro maminku tu zbývá dosti prostoru v rámci vytváření vnímavého zázemí a kultivace citů. Jaké je poslání otce? Kdo neví, nechť se zeptá. Ptal jsem se klientek v manželské poradně i studentek vysoké školy. V odpovědích obou skupin jsem zjistil dost výrazné rozdíly, ale i shody. Obě skupiny se shodují v poněkud matriarchální představě – matka je přece jen hlavní osoba a otec ji má doplnit. Rozdíl je v tom, že klientky jsou vůči svému otci i vůči stávajícímu partnerovi kritičtější než studentky. Jako by obě skupiny, každá po svém a trochu jinak, ilustrovaly výrok klasika české psychologie profesora Zdeňka Matějčka: „*To nejlepší, co může muž pro své dítě udělat, je učinit jeho matku šťastnou!*“

Pravda, není to mnoho, ale jen na první pohled. Udělat někoho šťastným – to je zázrak zázraků. Druhá věc je, že takové zadání zní poněkud, řekněme, druhořadě. Jako by mezi řádky bylo sdělení: „Pánové, moc se do něčeho tak podstatného a důležitého, jako je výchova dítěte, nepleťte, hlavně se starajte o manželku, a ona už se o dítě postará.“ Dívky není třeba vychovávat ke chlapeckým ctnostem a výše uvedené platí dvojnásob pro otce a dcery. Zdeněk Matějček to určitě myslel jinak. Vždy zdůrazňoval fakt, že rodič opačného pohlaví tvoří v dospělosti předobraz volby partnera. Jaké ony mužské „předobrazy“ jsou?

Ponechme stranou patologii tzv. zakázaných typů pro manželství – drogově závislých, žárlivců, hysteroidních osobností. Zkusíme z výše zmíněných rozhovorů se slabším pohlavím vytvořit charakteristické role. Nejde tu o úplnost ani typologii v pravém slova smyslu. Určité způsoby chování a angažování

v rodině se opakují. Jde o jakési životní scénáře. Lze je považovat za součást životního plánu. Obvykle se pro něj nevědomky rozhodujeme již v dětství. Je to rozhodnutí, jakým způsobem chci prožít svůj život. Taková volba je založena do značné míry na informacích získaných ve výchozí rodině, tedy u otce od jeho rodičů. Aby to vše bylo poněkud složitější, ony informace nemusejí být ve vzájemném souladu.

Rodiče nám mohou slovně radit samé správné věci, ale zároveň se chovat tak, že svoji radu negují. Radí namátkou: „Je nutné, abys vyrostl, dospěl a zodpovědně se staral o svoji rodinu.“ Jenže mezi řádky těchto frází se může objevit sdělení „...stejně je ti nejlépe u nás doma, žádná ženská tě nebude mít tak ráda jako tvoje máma.“ Místo kýženého dospělého je zde náraz coby idol na mamince závislé batole. Korunu danému rozporu „mezi řádky“ může nasadit tatínek. Chová se nezodpovědně a v mnohém neukázněně „jako batole“, a prochází mu to. Vyznat se v tom všem není snadné. Vodítkem snad může být další z oblíbených výroků profesora Matějčka: „*Nejvíce vychováváme své děti, když je nevychováváme.*“ Jistý paradox lze vysvětlit tím, že dítě průměrně (ne)zvedená obvykle neposlouchají, ale vidí. Jak se chováme, co děláme, jak řešíme situace...

Příkladem může být taková maličkost, jakou je nabídka ke sňatku. V předškolním věku je zcela normální, pokud ji učiní syn matce, eventuálně dcera otci. Mívá charakter „smlouvy o smlouvě budoucí“, ale to na ní mnoho nemění. Rodič opačného pohlaví je mimo jiné i trenážérem. Lze si na něm ledacos vyzkoušet takřkajíc v chráněném prostředí domova. Namátkou u slabšího pohlaví: „Sluší mi nové šaty opravdu tak moc, že si jich **každý** (tedy i táta) všimne?“, „Dívčí (tedy ženské) slzy a drsný muž, jak to funguje?“, „Když trošku zakoketuji, ovlivním tím situaci?“, „Vyplatí se předstírat, že jsem jenom ženská, chudinka slabá, a tudíž některé věci neumím a umět ani nemohu a sil se mi k nim nedostává?“, „Mohu ho ovládnout brbláním, výhradami a výčitkami?“, „Když se na něj obdivně podívám a jen povzdechnu, co to udělá?“, „Dá se mu věřit, jsou alespoň někteří muži spolehliví?“, „Jak vlastně voní muž?“

V normální rodině muž dospívající dceru, a naopak dospívající dcera otce, vnímají jako osobu druhého pohlaví. Jistý podvědomý erotický náboj v onom vztahu je tabu. Sex odkudsi z hlubin nevědomí na mysl nepřijde. Naproti tomu ve vztahu k manželce může sex coby démon nadělat pěknou paseku.

Mohou pak vznikat podivné trojúhelníky. V této knize se jim budeme posléze věnovat. Některé z nich jsou až překvapivě syceny žárlivostí.

Jisté je, že neexistuje jakýsi univerzální otec. Lidé, a neméně i situace, v nichž žijí, jsou různí.

Otec v roli hodně zaměstnaného muže

Bývá velmi málo doma a úměrně tomu je pro dceru vzácný. Je to alespoň po určitou dobu rytíř na bílém koni, specialista na zázraky, a když snad ne přímo na zázraky, tak alespoň na zábavu. Někdy to svým způsobem ve vzpomínkách splývá. Objevuje se zde opakovaně a v různých souvislostech tradiční gender nespravedlnost. Matka zvládá dejme tomu 23 hodin a nějaké ty (obvykle desítky) minut každý den komplexní péči o dceru. Nezřídka tomu obětuje svoji profesionální kariéru, nebo ji alespoň omezí. To vše splyne v nenápadnou masu času. Nezapomenutelné ovšem je, jak přišel tatínek a „...hráli jsme si, byli jsme letadlo, házel mě až ke stropu. A vždycky mě chytil, dodnes si to pamatuji, to napětí a zároveň bezpečí.“ Nebo namátkou „...o prázdninách mi na pláži postavil z písku celé město...“ Do třetice, snad málem neuvěřitelně: „Polámaly se mi brzdy na kole, měla jsem strach, že spadnu, vytušil to, skočil a zachránil mě!“ Variantou oněch rytířských ctností a zážitků je otcova vzdálenost po většinu času. V práci – zaměstnání, podnikání nebo v dílně, na zahradě či v pracovně – bývá vnímán jako ne-li nedostupný, pak alespoň málo dostupný.

Otec v roli velkého kritika

Psychologa naslouchajícímu vzpomínkám tohoto typu napadají termíny jako otec coby svědomí, jakési super ego, Rodič, rozumí se s velkým R nejen na začátku věty, jakési shrnutí všemožných rad, zásad a požadavků. Připustí-li dle svého založení špetku rouhání nebo alespoň nadsázky, pak vede asociace k starozákonnímu, přísnému Bohu – otci. Jisté je, že základní důraz klade takový muž na autoritu. Jeho komunikace je direktivní. Zavděčit se mu

není snadné. Někdy to je nemožné. Vyhraněnou variantou se pak stává „sexista a diktátor“, jakoby oživlý z časů, kdy „dlouhé vlasy znamenaly krátký rozum“, a ženy jiné než dlouhé vlasy nenosily.

Na svou dobu (konec předminulého století) poměrně pokrokový V. Gabriel má zřejmě tento typ na mysli, když píše: *„Dítě vidí v něm pána a velitele, zástupce práva a zákona, první autoritu vynikající nad ostatní i silou tělesnou a duševní převahou.“* Opravdu těžké je se mu zavděčit a stěží se zavděčíte i jeho zvnitřnělému obrazu. Vzpomínky na jeho výchovné snahy nebývají plné mravních zásad a filozofických postulátů. Slýcháme prozaické a degradující: „Stůj rovně, věčně se jenom hrbíš!“, „Na tu školu se nikdy nemůžeš dostat, to bys musela být daleko snaživější!“, „Hlavně nám nedělej ostudu. Jsí sice jenom ženská, ale to neznamená, že nemůžeš vystudovat solidní vysokou školu.“, „Tedy já se vůbec nedivím, že tě opustil!“, „Jak se to strojíš, vypadáš jako hadroš.“, „Vždycky jsem si přál mít syna, ale bohužel teď už s tím nic neudělám.“, „Ty se nevdáš, kdo by si tě taky vzal...“ Uvědomíme-li si obecně větší citlivost mladých žen než mužů a jejich více či méně maskovaný sklon k sebedoceňování, může mít podobné věno do života málem zdrcující dopad. Nešťastné je to i proto, že otcovo nadměrně kritické chování bývá formou jakýchsi mimiker. Nechce, a někdy ani nedokáže, ukázat své city. Ty jsou skryty pod kritickou slupkou.

Otec v roli malého velkého kritika

Bývá trochu unavený, trochu poučený, trochu depresivní, zná svět obvykle ne v jeho nejrůžovějších barvách, trochu rozumbrada, trochu jedovatý a zároveň jakoby i antisérum. Mezi jeho typické výroky patří: „Já na rozdíl od tebe při jídle nikdy nečtu. Když, tak se na noviny jenom dívám...“, „To že je hudba? To je mučení CIA!“, „Z toho, že tvoje kamarádka má už zase dalšího kluka, nevyplývá, že musíš otěhotnět na první diskotéce.“, „Maminka to myslí dobře, jenom to někdy špatně říká.“, „To není sukně, ale bederní pás.“, „Až dostaneš rozum, to si oddychněš, a já s tebou...“ Otázkou je, zda si je takový otec vědom toho, že kárat je velmi těžká věc, a tudíž chce výhrady zlehčit, či zda má nebo eventuálně ani nemá smysl pro černý humor. Výsledek bývá pozitivní. Na rozdíl od koryfejí jedné jediné pravdy a nositelů černo-bílého

vidění světa jeho výroky hned tak nezapadnou. Některé těží ze své částečné absurdity tak, že si je dotyčná pamatuje, aniž by jimi byla traumatizována na celý život. Někdy se dokonce podle nich i chová.

Spojení „malý-velký“ se nabízí i u otce chovajícího se jako velké dítě. Na jedné straně je kamarádský, dokáže si s potomkem báječně hrát a chápat jeho psychiku. Na straně druhé je ovšem nespolehlivý, leckdy hodně náladový a „velkoryse“ přenechává starosti na matce.

Otec v roli pasivní

Prostě ztratil kuráž a chuť do života. Vzdal to. Někdy působí jako „otrávený gentleman“, jindy ví své a angažovanost v rodině považuje vzhledem k „velké matce“, eventuálně i k ještě větší tchyni, za zbytečnou. Někdy jde primárně o pohodlnost. Jindy je to důsledek malého sebevědomí a různých komplexů. „Můj táta, než by se s mojí mámou hádal, tak raději zmlknul a nechal ji, ať si dělá, co chce. Já jsem byla opačného názoru, a když jsem byla přesvědčená o své pravdě, tak jsem se s ní dokázala hádat. Jenomže až teď si uvědomuji, že já jsem mohla a musela z rodiny jednou odejít, ale on tam chtěl zůstat. Jinou možnost, než se vším souhlasit a nad vším mávnout rukou, asi neměl...“ píše o podobném tátovi dcera. Problém je, že tito muži bývají ve své pasivitě důslední. Svůj mimopracovní život přežívají u televizoru, v garáži, na zahradě, s kamarády u piva, ať již doma potřeba jsou či ne. Na všechno kývnou a o nic, než o sebe, se nestarají.

Otec v roli cizince

Jakoby odloučený otec buď není doma vůbec, nebo se o děti nezajímá. Zdůvodňuje to časovým zaneprázdněním, případně tím, že „není na malé děti“, eventuálně prohlašuje, že děti by se měly rodit tak ve věku dvanácti let, aby již byly alespoň trochu rozumné. Když dítě dosáhnou dané mety, samozřejmě nemívají zájem o bližší kontakt s emočně již hodně vzdáleným tátou. Jisté nebezpečí číhá ve zneužití faktu, že se dotyčnému narodila dcera. Pro-

hlašuje: „...kdyby to byl kluk, bylo by to něco jiného, to bychom si dobře rozuměli a měl bych s kým chodit na fotbal.“ Život není o kdyby, ale podle mého názoru příliš jiné by to nebylo. U dcery může takový postoj vyvolávat pocity nedostatečnosti. Alimenty obvykle platí. Věnuje se svým povinnostem, přesněji těm povinnostem, které za své považuje. Rodinné vztahy jsou pro něj hodně mimo. Citujeme z dopisu dcery:

Tati, co ti píši, je těžko vyslovitelné i pro mne samotnou. Dlouho mě už trápí, že s tebou neumím najít společnou řeč, a vlastně neumím najít ani cestu ke vzájemnému porozumění. Často jsem přemýšlela, proč v tobě nemám vzor. Nenašla jsem nic, čeho bych si na tobě mohla cenit. Neznám tě. Nevím, jaký jsi, zda jsi někomu pomohl v nouzi, jestli jsi čestný nebo ne. Odpusť, ale vidím v tobě nejspíše jen arogantního, sobeckého samotáře, který nedokáže žít pro nic jiného než pro sebe a své potřeby. Druzí i blízcí lidé tě nezajímají. Sám si své chyby nepřipustíš, co bys z toho také měl. Nikdy nediskutuješ o názorech druhých, nemáš čas na nikoho než na sebe. Někdy mám pocit, že jsi se oženil jen pro bezstarostný život se ženou, která byla ochotna se pro tebe obětovat...

Otec v roli ideálu

Lze citovat dlouhé záznamy, plné superlativů, ale je možno být i velmi stručný. Namátkou:

Náš táta je třída. Měl a má nás všechny vždycky rád. Pomůže, poradí, pochopí, i když třeba ani my moc nechápeme. Když něco slíbí, tak to i dodrží. Zkrátka ideál.

Pro právě takové muže se v odborné literatuře objevuje termín „bezpečný otec“. Bezpečí znamená to, že poskytuje dceři jistotu, nabízí jí pomoc i určitý obdiv a pocit ocenění její osobní hodnoty. Za to všechno nic nechce. Má

lásky na rozdávání a není nutno si ji kupovat. Tím dceru připravuje na běžné kontakty s muži v budoucnu. Dcera, je-li takto připravena, při nich dokáže být sebejistá alespoň natolik, že nebude nucena se podbízet. Má své zázemí a nemusí udělat vše, co si kdo přeje, jen proto, aby k ní byl vlídný. Nemusí říci prvnímu ctiteli „ano“. Je vyrovnaná, citově dlouhodobě saturovaná, díky tomu, že mnoho citu dostala, dokáže ho i dávat. Ale ani tato v podstatě zcela ideální konstelace není z hlediska budoucnosti bezproblémová. Kombinace „ideálu“ se zákonitou vzpomínkovou idealizací vede k vytvoření nepřiměřených představ o budoucím partnerovi. Není nikoho ve světě širém, kdo by se tátovi mohl rovnat. Některé dámy se s tím smíří, jiné zůstávají třeba i po několika zklamáních samy. Zklamání bývají mnohdy oprávněná. Jindy se žena zhlédla v tátovi schopném vyřešit všechny problémy na počkání, poskytnout jí plné bezpečí a k tomu předpokládá ještě další partnerské ctnosti. Neuvědomuje si, že i v těch nejlepších rodinách se dětem sice nelže, ale není třeba jim říkat celou pravdu. Ne vždy bylo vše tak dokonale tip top, jak se zdá.

Dalším z užívaných označení takto fungující kladné otcovské autority je „ovlivňující otec“. Rozumí se tím jeho podíl na formování osobnosti dítěte, podněty k rozvoji zájmů a talentu, umění nabídnout atraktivní zážitky, ale také umění vytvořit důvěrný vztah, v němž schopnost vcítění se doplňuje patřičnou autoritu.

Do třetice lze citovat občasné označení onoho báječného muže jako „podporujícího otce“. Rozumí se tím nejen podpora ve smyslu rozvoje znalostí, zájmů, školního vzdělání, sportovního talentu, ale i to, co lidová čeština vyjadřuje s nadsázkou, humorem jakož i s ironií rčením „žádná špatnost mu není cizí“. Podporuje a realizuje i netradiční nápady. Projevuje přitom jistou velkorysost a nadhled.

Je nutno připustit, že tzv. aktivní nebo otevření otcové pobývající s dětmi na rodičovské dovolené si neformálně dokázali prosadit určité privilegium – věnují se především dítěti, ale jen velice omezeně domácnosti. Tu zvládá buď manželka, nebo některá z babiček.

S určitými rozpaky je možné do skupiny ideálních otců zařadit i „specialisty“. Jsou zaměřeni na rozvíjení některých konkrétních vzdělávacích, ale i sportovních či uměleckých aktivit. Mnozí z nich dokážou doslova zázraky. Jiní